

GENERAL INTELLECT

Vasemmisto etsii työtä

Polemos-sarja. Like, Helsinki 2008. Julkaistaan 24.4.2008.

Vasemmisto etsii työtä tarkastelee niitä olennaisia kohtia, joissa vasemmisto on menettänyt kosketuksensa ihmisten elämään ja heidän toiveidensa puolustamiseen tietokapitalismin aikakaudella.

Vasemmisto etsii työtä ei ole vasemmiston oikeistolaista kritiikkiä. Päinvastoin, se murtaa oikeiston monopolin tietoon ja palveluihin perustuvan talouden ja sen seurausten analyysiin. Vasemmiston ajankohtaiset ongelmat palaavat juuri tätä siirtymää koskevan analyysin puutteellisuuteen.

Vasemmiston kannalta tärkeät poliittiset subjektit nousevat edelleen työstä. Työ ei kuitenkaan ole enää peruspiirteiltään samanlaista kuin teollisessa yhteiskunnassa, eivätkä sen tekijät tunne enää itseään työväkeen ja -paikkoihin kuuluviksi. Millainen on se vasemmisto, joka kykenee vastamaan työvoiman uusiin kokemuksiin ja tarpeisiin?

General Intellect on tietotyön osuuskunta, jonka toimialana on yhteiskunnallisen tiedon, konfliktin ja organisaation itsenäinen tuotanto.

POLEMOS-SARJA

Polemos-sarjassa ovat ilmestynyt Christian Marazzin *Pääoma ja kieli*, Maurizio Lazzaraton *Kapitalismin vallankumoukset*, Akseli Virtasen *Biopoliittisen talouden kritiikki*, Mikko Jakosen, Jukka Peltokosken ja Akseli Virtasen toimittama *Uuden työn sanakirja*, Paolo Virnon *Väen kielioppi*, Jean Baudrillardin *Terrorismin henki* sekä Franco Berardin *Tietotyö ja prekaari mielentila*.

Sarjassa ilmestyvät seuraavaksi mm. Félix Guattarin *Kolme ekologiaa* ja *Kaaosmoosi*. Sakari Hännisen *Pääoman kieli*. Viisi luentoa *taloudellisesta teologiasta*, Anna Kontulan *Punainen eksodus* ja Bracha Ettingerin *Yhdessä-tuotanto*.

Lisää Polemos-sarjan kirjoista, sisällöistä, tekijöistä, kansista, arvosteluista: www.generalintellect.fi

Ote (ss. 16-38) kirjasta

GENERAL INTELLECT: Vasemmisto etsii työtä (Like 2008).

I Vasemmisto ja uusi työväki

Työn ja toimeentulon uusien muotojen tarkastelun lähtökohtana on kapitalismin analyysi. Puhumme kapitalismista, joka on meille lainsäädännöllinen järjestelmä, taloudellinen järjestelmä ja yhteiskunnallinen muodostelma. Kapitalismi on historiallisesti kehittyvä ristiriitainen järjestelmä, joka rakentuu kahden perustavan yhteiskunnallisen suhteen varaan: kilpailu markkinoilla ja työn/pääoman suhde. Erot suhteessa "markkinatalouteen" ovat ratkaisevia. Ensinnäkin, markkinat ovat vain kapitalistisen talouden yksi osatekijä eivätkä ne sulje pois muita koordinaation ja ohjauksen mekanismeja kuin markkinat ja yritykset. Toiseksi, kapitalismi ei ole vain taloudellinen järjestelmä, koska se vaatii lainsäädäntöä ja tietäntyyppistä poliittista valtaa, joka puolustaa, luo ja kunnioittaa yksityisomaisuutta. Kapitalismin muutoksien oireena ovat usein lainsäädännölliset, omistusoikeutta koskevat muutokset, kuten nyt käynnissä olevat kamppailut immateriaalioikeuksista, internetin ja tiedon jakamisen vapaudesta, koulutuksesta ylipäättään ja tutkimuksen ja korkeakoulutuksen roolista.

Yhteiskunnalliset, taloudelliset ja poliittiset muutokset pakottavat tarkastelemaan kapitalismia muuttavana ja historiallisena järjestelmänä, jolla on eri kehitysvaiheita. Markkinoilla tapahtuvan kilpailun ja työn ja pääoman ristiriidan vuorovaikutus rajoittaa pääoman kasautumista ja saa aikaan epätasapainoa ja kriisejä, joita "markkinatalouden" tasapaino ei kykene hallitsemaan. Epätasapaino, ei tasapaino on kapitalismin arkipäivää.

Michel Foucault kuvaa modernin kapitalismin syntyä fysiokraattien ajattelussa käyttäen esimerkkinään viljan puutteen aikaansaamaa nälänhätää ja pelkän markkinamekanismin ja markkinoiden säätelyn kyvyttömyyttä estää nälänhätää. Fysiokraatit siirsivät taloudellisen arvon luomisen tarkastelun markkinoilta ja tavaroiden kierron piiristä koko yhteiskuntaan ja näin he valmistelivat tietä sekä perinteiselle taloustieteelle että kapitalistiselle yhteiskunnalle. Kapitalismi ei käsittääksemme olisi voinut syntyä pelkistä markkinoista, vaan sen oleellinen perusta on puuttuminen koko yhteiskuntaan. Foucault esittää asian selkeästi: fysiokraattien "analyysin ensisijaisena päämääränä ei ole markkinat, toisin sanoen tuotteen myyntihinta suhteessa kysyntään ja tarjontaan, vaan se tavallaan perääntyy pykälän tai ehkä useitakin pykälää ja ottaa kohteekseen – ei oikeastaan niukkuuden ja kalleuden ilmiötä sellaisena kuin se markkinoilla ilmenee, sillä markkinoiden tila itsessään saa niukkuuden ja kalleuden ilmaantumaan, vaan se, mitä kutsuisin viljan historiaksi, siitä hetkestä lähtien kun se on kylvetty maahan ja huomioiden sen mitä tämä tarkoittaa suhteessa työhön ja käytettyyn aikaan ja kylvettyihin peltoihin – toisin sanoen kustannuksen. Mitä tapahtuu viljalle siitä hetkestä lähtien siihen asti, kun se on lopulta tuottanut kaikki ne voitot, jotka se voi tuottaa? Analyysin yksikkö ei siis enää ole markkinat niukkuuden ja kalleuden ilmiöineen vaan vilja ja kaikki se, mitä sille voi tapahtua ja tapahtuu jollain tapaa luonnollisesti, riippuen joka tapauksessa mekanismista ja laeista, joihin vaikuttavat niin maaperän laatu, se kuinka huolellisesti viljellään, ilmaston kuivuus, lämpö, kosteus ja lopulta tietysti ylitarjonta tai

niukkuus, markkinoille saattaminen jne.”¹ Paradoksaalinen seuraus on, että ymmärtääksemme kapitalismin toimintaa, meidän on erotettava toisistaan markkinoilla määrittyvä taloudellinen arvo ja varallisuuden tuotanto. Enemmänkin, taloudellinen arvo voi olla vastakkainen ja tuhoisa varallisuuden tuotannon näkökulmasta. Juuri näin fysiokraatit tavallaan tekivät, kun he Marxin sanoin ”siirsivät tutkimuksen... kierron piiristä suoranaisen tuotannon piiriin”. Kapitalistisen talouden toiminnan olennainen - joskin itse markkinoille heterogeeninen, siis markkinoihin palautumaton -kenttä on siis tuotanto ja tuotantosuhteet, joita kapitalismi pyrkii organisoimaan omien päämääriensä mukaisesti. Fysiokraattien jälkeen Adam Smith, David Ricardo ja Karl Marx jatkoivat samalta pohjalta: heille kapitalismin toimintalogiikoiden ymmärtämiseksi eivät riittäneet markkinat eikä markkinoiden kritiikki. Jostain kumman syystä nykyvasemmistolle kuitenkin riittää pelkkä markkinoiden kritiikki ja liian helposti se kääntää katseensa pois tuotannon todellisuudesta ja oikeudellisista ja poliittisista interventioista, joiden avulla yksityisomaisuutta ja omaisuudetonta työvoimaa luodaan.

Mielestämme vasemmistolle pitäisi olla luonteenomaista ajatus siitä, että kapitalismi ei palaudu pelkiksi markkinoiksi, eivätkä markkinat ole sen ”paha”. Kapitalismi ei ole pelkkä markkinatalous. Markkinat eivät riitä kapitalismin toiminnan selittämiseen eivätkä sen historiallisten vaiheiden analyysiin, vaan mukaan on otettava tuotannon organisaatio, tulonjaon ja uudelleen jaon järjestelmä, koko ”pääoman kasautumisen” kehys. Tässä suhteessa olemme traditionalisteja. Korostamme lisäksi, että jollain tavoin politiikassa on kerrattava sama kehitys, joka teki työväenliikkeestä itsenäisen, autonomisen voiman ja antoi myös työläiselle tunteen itsenäisyydestä ja omasta kulttuurista. Edelleenkin on kyse kyvystä ja uskalluksesta haastaa kapitalismi ja porvarillinen sivilisaatio. Tähän haastamiseen tarvitaan kapitalismin analyysia ja oman kulttuurin luomista.

Pelkästään markkinoiden ja esimerkiksi finanssipääoman näkeminen kapitalismina johtaa paitsi kapitalismianalyysin heikkouteen myös poliittiseen populismiin sekä katastrofaalisiin liittoutumiin (esimerkiksi ulkomaalaisvastaisen) äärioikeiston kanssa. Konkreettinen esimerkki liittolaisuuden ongelmista löytyy EU:n vastaisuuden rajalinjoilta ja vaikeudesta siirtyä politiikassa kansallisvaltion ja sille luonteenomaisten poliittisten instituutioiden tasolta Euroopan Unionin rakentumisprosessin ja uusien poliittisten instituutioiden tasolle. Vasemmistossa ajatellaan liian usein, että uudet poliittiset instituutiot ovat vain kansallisvaltion instituutioiden laajentumia.

Kriisien ja epätasapainon hallitsemiseksi ja markkinamekanismin toiminnan turvaamiseksi kapitalismi muuttuu ja muutokset koskettavat koko yhteiskunnan toimintaa, instituutioita, omaisuutta, työtä ja varallisuuden muotoja. Kapitalistiset taloudet ovat dynaamisia järjestelmiä, jotka panevat liikkeelle rakenteellisia uudistuksia, innovaatioita ja joissa tehdään historiaa, kuten Marx – josta nykyvasemmisto niin innokkaasti haluaa irti – ja Sombart, Veblen, Schumpeter, Keynes, Braudel, Galbraith ynnä muut nykyvasemmistolle usein tuiki tuntemattomat tai marginaaliset tutkijat ovat korostaneet. Markkinat kapitalismiksi samaistava näkemys ei tunnista kapitalististen muodostumien historiallista luonnetta eikä sen eri puolien (talous, politiikka, ohjaus ja yhteiskunta) keskinäisriippuvuutta.

¹Michel Foucault, Sécurité, territoire, population. Cours au Collège de France (1977-78), Paris : Gallimard/Seuil (Collection « Hautes Études ») 2004, II luento.

Mielestämme vasemmiston käsitys ihmisestä ja yhteiskunnasta on tai sen pitäisi olla historiallinen ja historianfilosofinen. Tällä tarkoitamme, että ihmisellä ei ole metafysisistä olemusta historian ulkopuolella eikä yhteiskunta ole pohjimmiltaan muuttumaton. Tämä käsitys ei sulje ulos biologista käsitystä ihmisestä eikä kiistä ihmislajin erityispiirteitä (vailla erityistä ympäristöä, kykyä kieleen jne.) Sen sijaan se sanoo, että kapitalismi ei siis ole elämän ylittämätön horisontti. Kapitalismiin sisältyy sen ylittäviä ristiriitaisia aineksia. Siksi on analysoitava yhteiskunnallisten taistelujen dynamiikkaa, ihmisten elämän ja toiveiden sekä luokkasuhteiden ja luokkien kokoonpanojen muutoksia.

Kapitalismin kehitys ja sen eri vaiheet voidaan kaavamaisesti ymmärtää sen kautta, mikä kussakin vaiheessa nähdään varallisuuden kasvattamisen lähteeksi. Fysiokraateilla maa, investoinnit maatalouteen, jonka kautta tuotetaan enemmän viljaa, teollisessa kapitalismissa koneet ja laitteet, joiden avulla tuotetaan materiaalisia tavaroita, jälkiteollisessa tietokapitalismissa tietoa tuottava ihmisruumis. Vaiheet voimme kuvata myös seuraavasti:

Kapitalismin kehityksen vaiheet:

1. Esifordismi (1780-1910)

2. Fordismi/Taylorismi (1910-1980)

Rahan luominen tavaroiden avulla, teollinen työnjaon järjestelmä (Adam Smithin "nuppineulatehdas")

Postfordistinen/tietokyykykapitalismi (1980-): rahan tuotanto tiedon avulla, uusi työnjaon järjestelmä

Kapitalismilla on historiallisesti vaihtelevia muotoja: teollisessa kapitalismissa materiaalistien tavaroiden välitys ja investoinnit koneisiin ja laitteisiin, nykyisessä kapitalismissa, jota kutsumme tietokyykykapitalismiksi, koska se pyrkii käyttämään hyväkseen yleisiä tietämiseen, vuorovaikutukseen ja kommunikaation liittyviä inhimillisiä kykyjä, "tiedon" välitys ja investoinnit tiedon tuottajiin ja esimerkiksi näiden koulutukseen, terveyteen, kulttuuriin, kuten taloustieteilijä Robert Boyer on kirjassaan *The Future of Economic Growth* ehdottanut.

Näille kullekin vaiheelle voidaan ajatella varallisuuden tuotannon ja sen tuotanto-organisaatioiden tasolle toisistaan poikkeavalla tavalla kokoonpantu tai koostettu subjekti, joka muodostaa ja jonka pitäisi muodostaa vasemmiston poliittisen olemassaolon perusta. Toisin sanoen sellainen työläinen, jonka asema tuotanto-organisaatiossa on kapitalismin toiminnan ja pääoman kasautumien kannalta olennainen eikä satunnainen tai marginaalinen ja johon tiivistyy pääoman ja työn ristiriidassa työn poolin ydin. Siten ennen fordismia ja tayloristista tuotanto-organisaatiota keskeinen asema oli työläisellä, jolla oli omaa tietoa ja jonka työssä työvaiheet olivat erillisiä. Oma tieto teki työläisestä *mestarin*, joka työskenteli (kone)pajassa. Ihmisen ja koneen suhteessa ihmisellä oli erityinen asema, jossa työntekijän taito, hänen persoonallinen kykynsä oli tuloksen kannalta ratkaisevaa. Teollinen tayloristinen tuotanto-organisaatio pilkkoo mestarin taidon ja luo *massatyöläisen*, joka työskentelee tehtaassa ja joutuu sopeutumaan liukuhinnan tahtiin ja jonka työsuorituksista työläisen henkilökohtainen tieto on pyritty poistamaan mahdollisimman tarkasti.

Tietokyykykapitalismissa tuotannon kanalta keskeistä työläishahmoa voidaan kutsua *tietotyöläiseksi*, joka työskentelee "projekteissa" ja joutuu sopeutumaan työtehtävien, työtilojen, työaikojen ja toveripiirien jatkuvaan muutokseen. Tietotyöläisellä emme tarkoita erityisen koulutuksen saaneita tai erityisen oppineita työläisiä, vaan ihmisiä, jotka joutuvat työssään

käyttämään alkeellisia tietokykyjään, puhumaan, kuuntelemaan, katsomaan, lukemaan, kenties hieman kirjoittamaan pikemmin kuin kuluttamaan fyysistä energiaa.

Nähdäksemme vasemmiston yksi keskeinen ongelma on, että se ei ole kyennyt tarkastelemaan näitä muutoksia, vaan on pikemminkin asettanut vastakkain massatyöläisen ja tietotyöläisen ja nähnyt massatyöläisessä oman politiikkansa muuttumattoman perustan. Erityisen selvästi tämä on näkynyt vastakkainasetteluna niin sanotun vakituisen työn ja prekaarin työn välillä.

Fordismilla tarkoitamme talouden kasvumallia, jonka perustui palkkatyöläisten kasvavalle kyvyllä kuluttaa. Sillä oli kaksi perustaa:

1. Tuotanto-organisaatio (taylorismi)
2. Tulonjako ja valtiointerventio (fordismi=taylorismi + keynesiläinen politiikka + kansallinen kehys)

Tuotanto pyrittiin järjestämään tieteellisesti mekanisoimalla tuotannon tekniikat ja standardisoimalla tuotteet (liukuhihna, sarjatuotanto). Taylorismi kasvatti työnjaon kautta työn tuottavuutta samalla kun se kasvatti tehtaiden kokoa käyttääkseen hyväkseen mittakaavaetuja. Tuotanto keskittyi suuryrityksiin ja tuotannon kasvua vastasi (tehdastyöläisten) työllisyyden kasvu. Taylorismissa palkan jatkuvuus oli olennainen tekijä, joka takasi työvoiman saannin ja sen pysyvyyden – työvoimaa tarvitseva suurteollisuus ei voinut toimia päiväpalkan ja satunnaisten työsuhteiden avulla. Työpaikoilla valitsi tiukka hierarkia ja kuri sekä tehtävien eriyttäminen (suunnittelun ja toimeenpanon, henkisen ja ruumiillisen työn ero) ja työn osittelu. Olennaista oli myös sukupuolittunut työnjako: nainen kotona uusintaa, ylläpitää ja hoitaa, mies tehtaassa tuottaa ja luo uutta varallisuutta. Yhteiskunta oli suljettujen tilojen kuriyhteiskunta, jossa jokaisella oli paikkansa: määrättyyn aikaan, määrättyjä asioita määrättyssä paikassa

Tuotantorakenne keskittyi kestävien massakulutushyödykkeiden tuotantoon, mikä puolestaan suuntasi investointeja kiinteään pääomaan, koneisiin ja laitteisiin. Kulutustavaroiden lisääntyvä kysyntä teki mahdolliseksi uudet investoinnit, jotka tayloristisen tuotanto-organisaation oloissa merkitsivät uusia työpaikkoja ja kysynnän kasvua ja uusia investointeja. Siinä työn ja pääoman välille oli mahdollista aikaan saada kompromissi, joka perustui tuottavuushyötyjen jakamiseen. Toisin sanoen jakamalla tuottavuuden kasvua palkkojen ja voittojen kesken, voitiin sekä voittoja että palkkoja kasvattaa yhtä aikaa. Työn hinta ei ollut riippuvainen työttömyyden tasosta (markkinoista), vaan tuottavuuden dynamiikasta: jos tuottavuus nousee, täytyy myös työläisten ostovoiman kasvaa, jotta voidaan luoda tuottavuuden kasvua vastaavaa kysyntää. Valtion tehtävä oli taata tuotannon ja kulutuksen kasvun kehä, ei pelkästään tulosopimusten neuvottelujen tuomarina, vaan myös (infrastruktuuri)investointien ja sosiaalisten tulonsiirtojen epäsuoran työnjaon kautta (koulutus, koti, terveydenhuolto) Kompromissin pohjalta syntyivät suhteellisen pysyvät yhteiskunnalliset ja taloudelliset sääntelymekanismit, joille tärkeimpien taloudellisten intressiryhmien käyttäytyminen perustui. Rahapolitiikassa ja rahoitusjärjestelmässä keskuspankit toimivat yhteistyössä kansallisten hallitusten kanssa ja ne kontrolloivat yksityisiä pankkeja, joiden kautta pörssiyhtiöiden rahoitusta säädeltiin. Kansallisvaltiot puuttuivat voimakkaasti talouteen tavoitteenaan täystyöllisyys ja pysyvät työpaikat. Fordistisen

kompromissin keynesiläisessä mallissa ns. hyvinvointivaltiota rahoitettiin kansallisen keskuspankin "hatusta" luoman rahan avulla, varallisuutta luotiin luotolla eikä olemassa olevaa varallisuutta jälkikäteen jakamalla. Fordismissa hyvinvointivaltio toimi *deficit spending*-perustalta. Valtio loi lisäkysyntää (talouden luomalle kysynnälle) tuottaakseen julkishyödykkeitä ja jakaakseen yhteiskunnallisesti luotua varallisuutta. Kysynnän vajeen kattajana toimi keskuspankki, joka viime kädessä loi tämän lisäkysynnän rahoittamiseksi vaaditun rahan. Julkinen velka siis katettiin luomalla rahaa tyhjästä. Tämä on hyvä muistaa kun ajatellaan tulevaisuuden sosiaaliturvan rahoittamista, esim. keskustelua perustulosta, keskustelua, jossa usein näyttää siltä, että moni fordistiseen malliin uskova ekonomisti ajattelee rahan olevan yksiselitteinen yhteenveto varallisuudesta. Mikäli näin olisi, olisi tuskin yhtäkään yritystä ja yrittäjää olemassa, kuten Schumpeter muistaaksemme opetti.

Tämä taloudellisen kasvun malli on ollut kriisissä 1970-luvulta lähtien. Kriisin yksi olennainen syy oli tuottavuuden kasvun pysähtyminen. Tayloristisessa organisaatiossa johtamisen, ohjauksen ja valvonnan kustannukset ja erilaiset epäsuorat kustannukset pyrkivät kasvamaan tuotantojärjestelmän kasvaessa ja muuttuessa monimutkaisemmaksi. Suuryritykset muuttuivat tehottomiksi ja byrokraattisiksi ja niitä oli laihdutettava. Toisaalta uusien sukupolvien tyytymättömyys tehdaskuriin, halu ja mahdollisuudet opiskella (massaälymystön synty) ja sekä yhteiskunnallisten konfliktien lisääntyminen vaikeuttivat työvoiman saantia. Tällä *subjektiivisella elementillä*, ihmisten halulla pois tehtaista ja tehdaskurista, oli olennainen rooli kapitalismin muutoksessa. Se tavallaan hävitti tehtaan idean jo ennen kuin talouden finanssivetoistuminen ja tuotannon delokalisaatio kaatoivat tehdasrakennukset ja uudelleen järjestivät teollisuuskaupungit. Uusliberaali "deregulaatio" on siis osaltaan myös seurausta työläisten taisteluista, joita esimerkiksi ay-liike ei kyennyt kontrolloimaan fordistisen sopimuksen sille määräämissä puitteissa.

Yksi olennainen tekijä oli myös raaka-aineiden hinnan nousu, erityisesti öljykriisi sekä kansainvälisten finanssimarkkinoiden epävakauden lisääntyminen kun dollari irrotettiin kultakannasta. Myös kestokulutushyödykkeiden kysynnän kasvu alkoi osittaa tyrehtymisen merkkejä. Tuotanto oli huonosti eriytynyttä ja liian standardisoitua. Lisäksi kansainvälisen kysynnän lasku kansainvälisten suhteiden epävakauden takia ("kylmä sota" ja maailman jakautuminen kahteen leiriin) toi oman osansa kriisiin.

Edellä kaavamaisesti lueteltujen ja tuotanto-organisaation tasolta nousseiden ongelmien ratkaisemiseksi kapitalistissa maissa aletaan kehittää joukkoa strategioita kriisistä ulos pääsyyn. Näillä strategioilla on suorat vaikutukset fordistiseen kompromissiin ja ohjausjärjestelmien toimintaan sekä valtion rooliin (mm. rahan luomisessa) – tekijöihin, joihin vasemmisto ei ole ollut halukas reagoimaan.

Ensimmäisenä voidaan mainita ay-liikkeen vallan kyseenalaistaminen. Jos työläisten kulutus ja palkkojen nostaminen eivät enää vaikuttaneet positiivisesti kasautumiseen, niin ammattiyhdistysliike sopimuskumppanina menetti sen tärkeän aseman, joka sillä aiemmin oli ollut palkkakehityksen jatkuvuuden sekä työvoiman saatavuuden takaajana ja kontrolloijana. Kansainvälisen politiikan alueella tärkeäksi tuli energialähteiden (esim. öljy) parempi kontrolli. Thatcherin ja Reaganin kaudet pohjustivat muutosta. Hajauttamalla tuotantoa saatiin ay-liikkeen yhtenäisyys hajalle ja samalla kyettiin vähentämään epäsuoria kustannuksia. Alkoi myös joidenkin ei suoraan tuotantoprosessiin sidoksissa olevien taloudellisten

tehtävien "ulkoistaminen" (siivous, ylläpito, mainonta, laadun valvonta, tutkimus ja kehitys, logistiikka). Lisäksi, tuotannon joustavuutta lisäämällä kyettiin lisäämään tuotteiden muuntelumadollisuuksia: samasta tuotteesta voidaan tehdä eri versioita ("yksilöllisyyden" aika). Yritettiin myös yhdistää joustavuus korkeaan automaatioon, mikä takaisi tuottavuuden kasvun. Lisäksi hylättiin mekaaniset, joustamattomat, standardisoidut ja toistoa vaativat tekniikat ja tuotiin tuotantoon joustavat kommunikaatiotekniikat (siirtymä mekaanisista tekniikoista informaatiotekniikoihin, mikä tapahtui 1980–90 luvuilla ICT-konsultoinnin kulta-aikoina)

Uusien informaatiotekniikoiden ansiosta yrityksistä tuli teknologisesti joustavampia. Niiden riippuvaisuus määrätystä mekaanisesta tekniikasta heikkenee. Samalla kyetään tuotannolliseen joustavuuteen ja saadaan parempi tuntuma kysyntään. Suuryritykset alkavat kuntoilla ja laihduttaa ja keskittyä "ydinosaamiseensa". Nyt uudet investoinnit eivät enää lisää työpaikkoja, vaan vähentävät niitä. Syntyy myös joukko uusia suuryrityksen ja pienyrityksen suhteen muotoja. Työn joustavuutta lisätään ja uusia työsuhteiden tyyppjä syntyy kuin sienä sateella.

Työn joustavuudelle voidaan löytää erilaisia muotoja. Ensinnäkin se tapahtuu perinteisten työtapojen ja työn hajoaminen uusien tekniikoiden sekä uusien organisaatiomuotojen kautta. Yritykset pyrkivät sekä ulkoistamaan osan toiminnoistaan että avaamaan sisälleen uudentyypisiä työn muotoja, kuten tulosvastuulliset projektit ja tiimit, joissa työntekijän henkilökohtaisella vastuulla ja työhön sitoutumisella on aiempaa tärkeämpi asema. Toiseksi niin sanottujen epätyypillisten työsuhteiden synty, kuten osa-aikainen, määräaikainen, oppisopimuskoulutettava, koeajalla työskentelevä, 50%, 30% jne. Vakituisen ja määräaikaisen työsuhteen väliin syntyy joukko uusia työsuhtedyyppjä. Toiseksi, itsenäisten, mutta taloudellisesti yrityksestä riippuvaisten, työntekijöiden määrän kasvu. Nämä uudet "yrittäjät", jotka pyörittävät yritystään vuoden tai kaksi jäävät työn muutoksen tutkimuksissa ja tilastoissa pimentoon, koska he eivät ole sen enempää vakituissa kuin määräaikaisissa työsuhteissa. He ovat usein tosiasiallisesti yhden yrityksen alihankkijan asemassa.

Uusia työntekijätyyppejä ovat mm. eräänlaisessa "valmiustilassa" olevat jotka astuvat heti kun saavat tilaisuuden esim. koulutuksesta suoraan töihin; muodollisesti itsenäiset työntekijät, mutta käytännössä yritykselle alisteiset (useimmiten yritykselle, joka on antanut heille potkut); erilaisten näennäisten tuotanto ja palvelu osuuskuntien jäsenet; "epätyypillisissä" työsuhteissa työskentelevät; vuokratyöläiset, kotiaavustajat, puhelin/tele työläiset jne.

Jos työsuhteiden tyytit vaihtelevat, niin yhtäläillä vaihtelevat työajat. Nykyään myös pienyrityksissä työ/tuotanto on jatkuvaa. Ylitöiden määrä on lisääntynyt. Työntekijä kokee usein konkreettisesti työajan ja koko elämän toisiinsa sekoittumisen, kun hänen on oltava savutettavissa tai kyettävä "tarkistamaan vielä yks juttu". Työhön sitoutumisen aika ja työaika ylipäättään lisääntyvät huolimatta siitä, että virallinen tilastoilla mitattava määrättyllä työpaikalla vietetty aika näyttäisikin lyhentyvän. Toisin sanoen työaika ja tuotantoaika eroavat toisistaan ja tuotantoaika on huomattavasti pitempi kuin palkkauksen perustana käytetty työaika.

Palkkausjärjestelmät muuttuvat joustaviksi ja palkkaa määritellään "yksilöllisesti" eikä tehtävien mukaan. Samalla kaikki "automaattisuus" katoaa palkkakehityksestä (palkankorotuksista, ikälisät jne.) ja palkka alkaa vaihdella. Palkka myös irtoaa tuottavuuden

yleisestä kehityksestä ja se määrittyy enemmän ja enemmän suhteessa yrityksen etuun. Palataan myös takaisin esifordistiseen tilanteeseen, kun palkka menettää itsenäisen muuttujan roolinsa ja alkaa määrittää suhteessa työttömyyden tasoon työmarkkinoilla (osin työn muutoksen takia). Työn joustavuus korostaa myös yksilöllisen sopimisen merkitystä kollektiivisen kustannuksella.

Joustavuuden lisääntymisellä on joukko yleisiä ja osin ristiriitaisia vaikutuksia. Katkeaa esimerkiksi sidos tuotannon kasvu = työllisyyden kasvu ja katkeaa sidos tuottavuuden kasvu = työstä saadun tulon kasvu. 1970-luvun lopulta lähtien työläiset tietävät, että uudet investoinnit eivät kasvata työllisyyttä. Erilaisten kansainvälisten tekijöiden merkitys lisääntyy talouden globalistuessa ja vastaavasti kansallisvaltion merkitys heikkenee, minkä seurauksena keynesiläinen politiikka ja hyvinvointivaltion politiikat eivät toimi ja samalla erilaiset "lokalismit" kasvattavat merkitystään. Tulonjako muodostuu ylipäättään "hämärämmäksi". Työn yhteismitallisuuden kadotessa saattavat lisääntyä myös sukupuolisen syrjinnän ja rasismien uudet muodot, jotka eivät kohdistu niinkään rotuun kuin siihen "mikä sä oot", siis persoonallisuuteen.

Sergio Bolognaa ja Andrea Fumagallia seuraten kutsumme työn uusia muotoja "toisen polven itsenäiseksi (autonomiseksi) työksi" ja niiden tekijöitä "tietotyöläisiksi", koska heidän työssään yleiset tietokyvyt, vuorovaikutus ja verkostot muodostavat työntekijän subjektiivisuuden tai "kulttuurin" perustan.²

Tämä toisen polven itsenäinen työ – vastakohtana perinteiselle käsityöläisyydelle ja pienyrittäjyydelle - syntyy tehtaan muuttuessa yritykseksi, siis kun tehdas tuotantolaitoksena irtoaa määrätyn tilan ja ajan rajoituksista tuotannon uudenlaisen automatisoinnin ja työvoiman vähentämisen seurauksena. Tehdas oli paikkaan sidottu, työ ja tuotanto tapahtuivat määrättyssä tilassa määrättyyn aikaan, yritys pyrkii sen sijaan muodostumaan tuotannon ja taloudellisen arvon ympäristöksi, joka käyttää hyväkseen koko yhteiskunnan tilaa ja ihmisten – yrittäjien – elämän koko aikaa. Kun välitön tuotantoprosessi menettää merkitystään, kun työtä ulkoistetaan palveluiksi ja kun kysyntää on vaikeampi ennakoita, tehdas ja sille luonteenomainen työvoiman kysyntä korvautuu uudentyyppisillä työmarkkinoilla, jotka nostavat tehtaan työvoimatarpeen rinnalle erilaiset "yrityspalvelut". Tehdas korvautuu yli koko alueen ja yhteiskunnan levittäytyvällä toisiinsa yhdistyneillä ja toistensa kanssa yhteydessä olevilla yrityksillä. Nämä – usein yhden kahden ihmisen yritykset -tarjoavat palveluita toisille yrityksille. "Yrittäjillä" tai pikemminkin työläisillä on pitkät työpäivät, tilaajat riistävät heitä sumeilematta, heillä ei ole työttömyysturvaa, heiltä puuttuu täysin poliittinen edustus ja joutuvat kuvittelemaan itsenä menestyviksi pikkukapitalisteiksi. Heidän työnsä ei välttämättä ole olennaisesti muuttunut siitä, mitä he tekivät esim. tehtaassa, mutta nyt heillä on "yrittäjinä" täysin toinen muodollinen asema suhteessa työnantajaansa.

Ongelmat koskettavat suoraan työoikeutta ja yrittäjyyden/itsenäisen työn ja toisen palveluksessa tehtävän työn erottelua. Erottelu ei toimi ja siitä kiinnipitäminen on poliittisesti haitallista ja hämärtää koko muutoksen ymmärtämistä. Uudet tietotyöläiset, toisen polven itsenäisen työn tekijät eivät ole satunnainen tai poikkeuksellinen kategoria työn maailmassa ja

² *Il lavoro autonomo di seconda generazione. Scenari del postfordismo in Italia* a cura di Sergio Bologna e Andrea Fumagalli Feltrinelli, Milano 1997 .

heidän työssään sekoittuvat itsenäisen työn ja toisen palveluksessa tehtävän työn piirteet. Pikemmin kuin poikkeuksena, heidän työtään pidettävä nykytyön ideaalityyppinä, joka on usein todelliselta asemaltaan alisteista työtä toisen palveluksessa, mutta vetänyt päälleen itsenäisen yrittäjän naamarin. Mutta yhtä usein se on käytännölliseltä asemaltaan itsenäisen yrittäjän työtä, joka on puettu näennäisen palkkatyön kaapuun.

Toisen polven itsenäisessä työssä työn "älyllisyys" kasvaa, mutta älyllisyyden kasvu ei merkitse sitä, että työ olisi laadultaan kvalifioituneempaa tai siinä vaadittaisiin erityislahjakkuutta. Ero kvalifioituneen, asemaltaan vahvan ja kvalifioitumattoman, asemaltaan heikon ja tehtäviltään vaihtelevaan työvoiman välillä hämärtyy. Sen seurauksena siirrytään jakautuneilta työmarkkinoilta prekaareihin työmarkkinoihin, jotka vaikuttavat työvoiman kaikkiin kategorioihin ja muuttavat myös työsuhteita. Toisen polven itsenäinen työläinen voi olla sekä hyvin koulutettu että prekaari. Hänen työssään on usein kyse yleisten inhimillisten tietokykyjen käytöstä. Älyllisyys ja kommunikatiivisuus ovat näkyvämpiä kuin aiemmin ja työ on usein informaation käsittelyä (esim. palveluketjuissa). Keskeisessä asemassa työssä ovat "informaatiojärjestelmät", siis informaatiovirtojen verkostot, joihin työntekijä on niin työssä kuin työn ulkopuolella sijoittunut. Työhön kasautuu nykyään paljon enemmän informaatiota kuin aiemmin ja myös kokoonpanohihnalla työläisen on osattava kirjoittaa tietokoneella, lähettää informaatiota ja kyettävä vastaanottamaan sitä. Siksi tärkeään asemaan nousee suhde työläisen itsenäisesti hallitseman informaation palan (kyky valita informaatiota ja päättää, miten sitä käyttää) ja "vieraantuneen" tai pelkästään reagoimaan vaativan ja ei itsenäisesti hallitun informaation välillä. Kuinka paljon työläisellä on oikeus tietää koko yrityksen toiminnasta on olennainen kamppailukysymys työläiselle, koska se lisää hänen itsenäisyyttään ja korostaa hänen omaa arviointikykyään. Samalla sen pitäisi olla yritykselle merkittävä etu, koska työläinen kykenee itse arvioimaan ja jakamaan yrityksen toiminnan riskejä.

Etenkin vasemmiston kannalta olisi kuitenkin virheellistä nähdä tämä toisen polven itsenäinen työ pelkästään yritysmuodon muutoksen ja ulkoistamisten negatiivisina seurauksena. Jos sen syntymistä ruokkivat suuryritysten tarpeet käyttää hyväkseen erilaisia itsenäisen työn positiivisia ulkoisvaikutuksia, työntekijöiden kasvanutta vastuuta tuotantoprosessista ja kykyä jakaa yrityksen riskejä paremmin, työskennellä sitoutuneemmin jne., niin toisaalta siinä on havaittavissa työntekijän itsensä voimakas halu itsenäisyyteen ja oman elämänsä haltuunottoon, oman persoonallisuuden ja omien itsenäisten elämänmuotojen luomiseen. Unelma "pärlätä omillaan" ja elää "paremmin kuin me joudumme elämään", unelma, jonka takia edeltävät sukupolvet säästivät ja panivat lapsensa kouluun, on myös uusien työläissukupolvien unelma, vaikka se ei jäsentyisikään eristäytymisenä tai vahvan identiteetin kaipuuna. Toisin sanoen, uudet toisen sukupolven itsenäisen työn tekijät, tietotyöläiset, eivät välttämättä katso taaksepäin menetettyyn palkkatyön paratiisiin. Heille itsenäisyyden kasvattaminen, itsenäisen toiminnan mahdollisuus ja oma tieto muodostavat ammattitaidon ytimen ja myös välineen tulon saantiin.

Palkkatyösuhteessa on palkkansa saadakseen tehtävä sitä, mitä työnantaja määrää, ja yhä useammin yhteiskunnan tukema koulutus liittyy työmarkkinoiden juuri senhetkisiin tarpeisiin. Jos tähän kehittämiseen ja ylläpitämiseen kuuluu osallistuminen koulutukseen, joka ei palvele juuri sillä hetkellä tehtävää työtä, jos siihen kuuluu sellaisten verkostojen ylläpitäminen, jotka eivät palaudu sen hetkessä työssä tarvittaviin verkostoihin, jos siihen kuuluu yhteistyö esimerkiksi yrityksen sen hetkisten kilpailijoiden henkilöstön kanssa, niin siihen on oltava oikeus. Ammattitaidossa on aina oltava enemmän kuin sen hetkisen tehtävän suorittaminen

vaatii, siinä jokainen teko kantaa rinnallaan toisin tekemisen mahdollisuutta ja mahdollisuutta olla tekemättä entiseen tapaan, muuten se on pelkkä mekanisoitu menettelytapa eikä sen suorittaja anna itse työprosessiin mitään. Toisin sanoen työlaisella on oltava tietoa, joka ylittää yksinkertaisen käskyttämisen. Tämä työlaisen tieto tai Marxin mainitsema "vapaaan toimeliaisuuden" (*free activity*) tila on yhä tärkeämpää itse tuotantoprosessille. Uusi postfordistinen työvoima tarvitsee kykyjä ja tietoja, jotka eivät ole valmiiksi odottamassa tai valmiiksi koneeseen koodattuja; se tarvitsee tietoja, jotka on jatkuvasti luotava ja joita on jatkuvasti uudistettava. Näihin toiveisiin pitäisi kyetä vastaamaan konkreettisten poliittisten aloitteiden kautta.

Työnantaja puuttuu yhä harvemmin työn varsinaiseen sisältöön, sen suorittamiseen vaadittaviin tietoihin ja taitoihin eikä myöskään kontrolloi aktiivisesti työn suorittamisen vaiheita (projekteissa ja tiimeissä työskentelevälle ohjaus ja määräykset tulevat "projektipäälliköltä" ja muilta työtovereilta, joilta puuttuu suoranainen direktio-oikeus, mikä muuttaa kontrollia horisontaaliseksi ja sosiaaliseksi). Työ ja tuottavuus työssä on pikemminkin itsenäistä kykyä koostaa tietyn päämäärän mukaisesti käytettävissä olevia tiedollisia ja materiaalisia "resursseja", työvälineitä, suhteita toisiin työntekijöihin ja tietoja ja taitoja. Työntekijä oletetaan olevan jonkinlainen kapitalisti, joka luo tuotannon koko yhteiskunnallisen organisaation, siinä tarvittavat koneet ja ohjaa sekä käskyttää vielä itseään tehokkaaksi tuottajaksi. Työn kommunikatiivinen ulottuvuus, kyky työskennellä tiimissä, ottaa toiset huomioon, kyky jakaa tietoja jne. tuotannollisen yhteistyön perustana muuttaa radikaalisti yrityksen sisäistä rakennetta. Yrityksiä ja pääomaa koskevat teoriat perustuvat yleensä ajatukselle, että yritys edellyttää kolmea eri tuotannontekijää ja niitä vastaavia yhteiskunnallisia toimijoita: pääomaa, siis investoijaa, joka sijoittaa toiminnan aloittamiseen, johtamista tai työn ja tuotannon organisointia ja työvoimaa. Yritys on siis organisaatio, yhteistoiminnan järjestelmä, jonka merkitys ei ole pelkässä tavaroiden tuotannossa markkinoille, vaan ennen muuta siinä, miten se onnistuu yhteistoiminnan ja erityisesti työn järjestämisen kautta tuottamaan lisäarvoa. Lisäarvon se tuottaa erityisesti tehostamalla työn käyttöä, laskemalla työvoiman uusintamiskustannuksia ja sen hintaa. Kun työntekijä itse pyrkii määrittämään tuotannontekijöiden organisoijana ja kun kapitalistin, johtajan tehtävä ei ole tuotannontekijöiden yhteiskunnallinen organisointi (ajan, tilan ja tehtävien järjestäminen), vaan nämä tehtävät ovat siirtyneet työntekijälle ja hänen kykynsä panna töihin itsensä ja toverinsa asetelma muuttuu. Yritysmuotojen moninkertaistuminen ja yksilöllistyminen - ja työelämän muutoksen tilastoinnin harhat – sekä teoriat inhimillisestä pääomasta ja sosiaalisesta pääomasta perustuvat sille, että työ ja pääoma samaistetaan. Työn ja pääoman eron hämärtyessä pääoma samaistetaan erityiseksi henkilöksi, tämän ominaisuusiksi ja henkilö on pääomaa eräänalaisena tuottavana ihmiskoneena, kuten tehdas ja sen koneet aiemmin, koneena joka järjestää ja ohjaa kykyjä ja taitoja. Samalla myös koulutuksen tavoitteet muuttuvat, koska nyt pyritään erityistaitojen sijaan "kasvattamaan valmiuksia" tai potentiaalisuuksia. Ja valmiuksien arviointiin ja oppimiskyvyn ja sopeutumiskyvyn arviointiin ei ole muuta keinoa kuin työntekijän persoonallisuuden arviointi, sen arvioiminen onko hän valmis alistumaan annettujen päämäärien toteuttamiseen vai onko hän riskitapaus, joka saattaa yrittää asettaa itse päämääränsä tai jonka päämäärät ovat muita kuin työn suorittamisen tavoitteita (kuten esim. naisten työelämään sitoutumisen ympärillä käyty keskustelu omalla tavallaan kertoo: naiset ovat vähemmän työhön sitoutuneita kuin miehet, koska he ajattelevat myös perhettä ja lapsia; siksi he suostuvat heikompiin työolosuhteisiin ja loppujen lopuksi naisten siirtyminen työelämään heikentää perinteistä yhden elättäjän mallia ja tuo prekarisaation työpaikoille).

Marxia seuraten voitaisiin puhua "arvolain romahtamisesta". *Grundrisessa*, jaksossa, joka on otsikoitu "Pääoman, tuotantoa hallitsevan muodon, hajoaminen porvarillisen yhteiskunnan kehittyessä"³, Marx esittää oletuksen, jonka mukaan abstrakti tieto, ensisijaisesti tieteellinen tieto mutta ei pelkästään se, on muuttumassa tärkeimmäksi tuotantovoimaksi. Yksi syy muutokseen on lisäksi tiedon itsenäisyys, sen riippumattomuus tavaratuotannosta. Abstrakti tieto syrjäyttää ositellun työn ja monotonisesti toistuvat työsuoritukset, siis teollisuustyön sen perinteisessä muodossa. Muutoksen seurauksena "tuotannon ja rikkauden peruspilarina" ei esiinny enää ihmisen tekemä välitön työ eikä edes työaika, vaan "yksilön yhteiskunnallinen kehitys", se, että ihminen on olemassa "yhteiskuntaruumiina".

Marx puhuu ensisijaisesti kiinteäksi pääomaksi esineellistyvästä tiedosta, joka jähmettyy automatisoiduiksi konejärjestelmiksi. Ne ovat "esineellistynyttä tiedon voimaa". Tässä yhteydessä hän käyttää termiä *General intellect*, ymmärrys tai äly yleensä: "Kiinteän pääoman kehitys osoittaa, missä määrin yleinen yhteiskunnallinen tieto (Wissen, knowledge) on tullut välittömäksi tuotantovoimaksi, ja niin ollen osoittaa, missä määrin itse yhteiskunnallisen elämänprosessin ehdot ovat tulleet yleisen älyn (General intellect) valvontaan ja tulleet uudelleen muovatuiksi sen mukaisesti; missä määrin yhteiskunnalliset tuotantovoimat on luotu paitsi tiedon muodossa, myös yhteiskunnallisen käytännön, reaalisen elämänprosessin välittöminä eliminä". Marxin käyttämä termi "yleinen äly" osoittaa siis yhteiskunnallisen tuotannon uuden keskuksen muodostavien ja se elintärkeiden tilojen ennalta järjestävien tietojen kokonaisuutta. Ne ovat astuneet suoraan paitsi tuotantoprosessiin niin koko elämänprosessiin. Mutta ennen kaikkea se tarkoittaa niitä yleisiä ajattelun ja vuorovaikutuksen kykyjä, tietokykyjä, jotka muodostavat tietokykykapitalismin tuotannon todellisen keskustan ja joista käytävät kamppailut rakentavat uudelle kapitalismille uutta "Putilovin konepajaa" ja sen uusi ja työläisiä, työläisiä, jotka kykenevät haastamaan pääoman. Nyt tässä konepajassa koneet ovat kykyjä tietää, tuntea ja kommunikoida ja niiden käyttäjät tietäviä, tuntevia ja kommunikoivia ihmisruumiita.

Yleisen yhteiskunnallisen tiedon ensisijaisuus tuotannossa merkitsee, että "vieraan työajan varastaminen, jolle nykyinen rikkaus rakentuu, osoittautuu surkeaksi perustaksi verrattuna tähän vastikään kehittyneeseen". Toisin sanoen työaika ja työ "välittömässä muodossaan" lakkaavat olemasta rikkauden lähde ja "vaihtoarvo lakkaa olemasta käyttöarvon mitta". Samalla katoavat rajat työn ja ei työn, toiminnan ja ajattelun väliltä. Nyt "työläinen ei sijoita muovattua luonnonesinettä välijäsenenä kohteen ja itsensä väliin, vaan hän sijoittaa teolliseksi muokkaamansa luonnonprosessin välineeksi itsensä ja hallitsemansa epäorgaanisen luonnon väliin".

Kehitys muuttaa voimakkaasti sitä, miten työtä on ajateltava, mikä on käskemisen, johtamisen ja työn ohjaamisen asema suhteessa esimerkiksi perinteiseen teollisuustyöhön, jossa työ oli tilaan ja aikaan ja tiettyihin tehtäviin sidottua. Nyt itseorganisoituminen ja itsenä töihin pakottaminen korvaavat tehtaan organisaation ja työnjohdon. Sen sijaan, että työntekijä kamppailisi ulkoa tulevia käskyjä vastaan, hän tuntee ristiriidan sisäisenä kamppailuna omista kyvyistään ja omasta ajastaan. Toisin sanoen, itsenäisyyden tai autonomian ja alistumisen väliset suhteet määrittävät uudelleen ja määrittävät myös

³ Karl Marx, *Vuosien 1857 – 1858 taloudelliset käsikirjoitukset ("Grundrisse")*, osa 2, Progress, Moskova 1986, ss. 174 – 180.

“tietotyöläisen” tai toisen polven itsenäisen työläisen poliittista subjektiivisuutta tavalla, joka poikkeaa “massatyöläisen” subjektiivisuudesta. Emme siis näe itsenäisyyden tarvetta ja itseorganisoitumisen kykyjä emmekä niin sanottua itsevalorisaatiota yksinkertaisena pelkästään työntekijän kannalta positiivisena seikkana olosuhteissa, joille on luonteenomaista niiden kääntäminen itsen ja toisten kontrolloinniksi sekä työtoverien hyväksikäytöksi.

Yhteenveto

Voimme listata hyvin lyhyesti joitakin toisen polven itsenäisen työn luonteenpiirteitä suhteessa tilaan ja aikaan, piirteitä, jotka nähdäksemme vaikuttavat tai joiden tulisi vaikuttaa vasemmiston politiikkaan.

Ensinnäkin on havattavissa työtilan tai tuotantotilan muutos. Esimerkkejä muutoksesta ovat tarve ennakoida tuotteiden kysyntää, palveluketjujen rakentaminen, erilaisten toimintojen ulkoistaminen, tuotantoprosessin yleinen laihduttaminen, uusien tekniikoiden antama mahdollisuus murtaa liukuhinnan vaatimien työvaiheiden ajallinen peräkkäisyys ja mahdollisuus tehdä eri vaiheita yhtä aikaa tai mielivaltaisessa järjestyksessä. Tehdas on hajonnut erilaisia horisontaalisia ja vertikaalisia komponentteja järjestäväksi verkostoksi. Nykyään voidaan puhua työn tilallisesta rajattomuudesta. Esimerkiksi ulkoistamisien ja uudelleen järjestelyjen kautta siivouksesta tai kunnallispalveluista pyritään tekemään määrätystä tilasta riippumattomia toimintoja. Myös yritysten sisään pyritään luomaan projektityön ja tiimityön kautta tilaltaan ja miehitykseltään vaihtelevia työyhteisöjä. Muutoksen seurauksena on vaikea sanoa, missä jokin tuote loppujen lopuksi tehdään, missä työ oikeastaan tapahtuu. Tuotannon rajattomuus, sen tilallisen läheisyyden murros, joka näkyy muun muassa tuotannon delokalisaationa, on vienyt kansallisvaltiolta suuren osan sen kyvystä säädellä tuotannon ja kulutuksen suhdetta ja mahdollisuuksia puuttua tulonjakoon. Mutta työn tilallinen rajattomuus on myös murentanut teolliselle yhteiskunnalle tärkeää työpaikan ja kodin eroa. Uusi suhde elämän ja työn välillä näkyy kodin ja työpaikan tasolla työn muuttumisessa kotityön kaltaiseksi erilaisten ja ristiriitaisten osien järjestämiseksi ja työajan organisoimiseksi elämän ajan sisällä. Samalla jaottelu tuottavan ja uusintavan työn välille muuttuu epäuskottavaksi.

Jos tuotantotila on menettänyt tarkat rajansa, niin myös työaika on hankalasti määriteltävissä, tai: tuotantoaika sekoittuu koko elämän aikaan.

Työajan järjestäminen ja työpäivän säätely olivat tärkeässä asemassa teollisessa kapitalismissa. Palkkaneuvottelut koskivat pakkatyön ajasta saatua korvausta. Nykyään työaika työntyy elämän huokosiin ja elämänaika sekoittuu työaikaan koulutuksessa, itseopiskelussa, kokouksissa, suunnittelussa, jopa kuntoilussa. Työaika on pikemminkin loputon ja vailla selkeitä rajoja.

Rajojen hämärtyminen koskettaa myös sitä, mitä tehdään: työtehtävät muuttuvat epämääräisiksi ja määrättyistä suorituksista on siirrytty yhä enemmän projektien läpiviemiseen, palveluketjujen hoitamiseen, erilaisen informaation käsittelyyn ja kontekstien hallintaan; työtä tehdään tiimeissä ja projekteina ja niiden sisällä tehtävät saattavat kerta kerralta vaihdella.

Työtehtävien jatkuvan vaihtelun, työtilan vaihtelun, työajan vaihtelun rinnalle voidaan nostaa vielä yksi vaihtelevuuden tai epämääräisyyden elementti: työn tekijä, työn subjektin vaihtelu

tai muuttumista epämääräiseksi. On vaikea sanoa, kuka on varsinainen tekijä, kun tuotanto muodostuu ympäri yhteiskuntaa sirotelluista tilan, ajan, toiminnan ja subjektien (ihmisten) alati muotoaan muuttavista koosteista tai sommitelmista.

Nämä muutokset muuttavat työmarkkinoita sekä sitä kenttää ja niitä tapoja ja tavoitteita, joilla politiikka nykyään joutuu toimimaan.

Nostamme esiin vain joitakin mielestämme olennaisia muutoksia, jotka voidaan hahmottaa seuraavien kysymysten ja vastausten kautta:

Missä työtä nykyään tehdään ja tuotetaan? Missä tahansa tai mahdollisesti kaikkialla.

Milloin työtä tehdään ja tuotetaan vaurautta? Milloin tahansa tai mahdollisesti aina.

Mikä on työtä ja tuottavaa? Mahdollisesti mikä tahansa.

Mitä tehdään kun tehdään työtä? Mahdollisesti mitä tahansa.

Kuka tekee työtä ja tuottaa? Mahdollisesti kuka tahansa, jokainen.

Oire työn maailman muutoksesta on se into, jolla kapitalistiselle yhteiskunnalle perustavasta omistusoikeudesta nykyään keskustellaan ja lainsäädännölliset toimenpiteet, joilla sitä yritetään uudelleen määritellä. Kun on vaikea sanoa missä, milloin, mikä ja kuka tuottaa ja tekee oikeata työtä yrittävät kapitalismi ja oikeisto asettaa rajoja ja luoda niukkuutta määrittelemällä uudelleen omistusoikeutta, liikkumisoikeutta ja tietoon sekä kulutukseen pääsyn oikeuksia. Kamppailut siitä, mihin asti työntekijä voi valvoa ja kontrolloida työntekijänsä elämää (tupakointikielto, huumetestit, krapulassa töihin tulo kieltä, ulkonäkömääräykset jne.), missä ja milloin saa liikkua, mitä saa tietää, ovat nykyään jokapäiväisiä. Ja jos jossain, niin näissä kamppailuissa vasemmisto ei saisi "jättää ihmistä yksin". Tilanne muistuttaa muutaman sadan vuoden takaista niin sanotun alkuperäisen kasautumisen aikaa. Tuolloin, "orjakapitalismin" aikaan, rikosoikeudella oli tärkeä merkitys työläisten työhön pakottamisessa: vaikka perustuslaki ja yksityisoikeus takasivat yksityishenkilölle mahdollisuuden myydä työvoimaansa, ne eivät kuitenkaan pakottaneet häntä siihen. Tarvittiin irtolaislainsäädäntö ja köyhäntaloja ("work houses") poistamaan kannustinloukkuja ja ohjaamaan maattomia töihin tehtaisiin. Mutta tarvittiin myös kapitalismin analyysia, ammattiyhdistyksiä ja sosialistista aatetta kertomaan, että kyse ei ollut moraalilaista tai ikuisesta hyvän ja pahan taistelusta.

Työn uudelleen määrittely muuttaa työtä kohti mitä tahansa yhteiskunnallista toimintaa ja sitä kautta työväenliikkeet muuttuvat, se kyseenalaistaa sukupuolittunutta työnjakoa, jonka ympärillä käydään nykyään tärkeätä yhteiskunnallista kamppailua ja se muuttaa työmarkkinoiden luonnetta murtaessaan niiden kansallista kehystä ja luodessa vääjäämättä globaalituneita työmarkkinoita.

Yhteiskunnan tilassa vasemmisto on viime vuosina ollut sokea poliittisen järjestelmän ja valtiomuodon muutoksen todellisuudelle: nykyään rikosoikeus, ei perustuslaki tai yksityisoikeus, on uutta poliittista muotoa ja kansalaisuutta luova väline. Sen avulla puututaan yhteiskunnan tilaan ja siinä elävien ja työskentelevien ihmisten aikaan. Se on myös

perustuslain takaamien oikeuksien hajottamisen käytäntö ja aktiivisen "oikeudellisen puutumisen" väline (jonka sisällä on koko ajan enemmän ja enemmän raivattu tilaa viranomaistoiminnan vapaudelle). Juuri rikosoikeuden ensisijaisuus työn, tuotannon, liikkumisen ja tiedon jakamisen käytännöissä kertoo, että elämme siirtymävaihetta (kahden eri kapitalismin välillä).

Kirjallisuutta

Aglietta, Michel: A Theory of Capitalist Regulation: the US Experience, New Left Books, London, 1979.

Corsani, Antonella: "Kohti poliittisen taloustieteen uudistamista", Megafoni-verkkolehti, <http://megafoni.kulma.net/index.php?art=466>

Foucault, Michel: Security territory and population. Lectures at Collège de France 1977-78, Palgrave MacMillan, Basingstoke, 2007.

Jakonen Mikko, Peltokoski Jukka, Virtanen Akseli (toim.): Uuden työn sanakirja. Polemos-sarja, Tutkijaliitto, Helsinki 2006.

Kettunen, Pauli: Työjärjestys, Tutkijaliitto, Helsinki

Marazzi, Christian: Pääoma ja kieli, tutkijaliitto, Helsinki 2006

Marx, Karl: Pääoma, I-III osa. Kansantaloustieteen arvostelua

Marx, Karl: Vuosien 1857–58 taloustieteelliset käsikirjoitukset ("Grundrisse"),

Virno, Paolo: Väen kielioppi, Tutkijaliitto, Helsinki 2006.

Virtanen, Akseli: Biopoliittisen talouden kritiikki. Polemos-sarja, Tutkijaliitto, Helsinki 2006.

Vähämäki, Jussi: Kuhnurien kerho, tutkijaliitto, Helsinki 2003.

GENERAL INTELLECT

Vasemmisto etsii työtä

Polemos-sarja. Like, Helsinki 2008. Julkaistaan 24.4.2008.

Sisällys:

Aluksi

1. Vasemmisto ja uusi työväki
2. Vasemmisto ja työ
3. Vasemmisto ja uudet työväenliikkeet
4. Vasemmisto ja globaali liike (uudet työmarkkinat)
5. Vasemmisto ja uusliberalismin kritiikki
6. Vasemmisto ja sukupuoli
7. Vasemmisto ja sosiaaliturva

Lopuksi

POLEMOS-SARJA

Polemos-sarja on radikaali, uusiin poliittisiin projekteihin sitoutunut kirjasarja, jollainen Suomesta on toistaiseksi puuttunut.

Polemos -sarja yrittää luoda kieltä ja mieltä kokemuksellemme tietotaloudesta, jota perinteiset käsitteet ja lähestymistavat eivät enää puhuttele. Se yrittää löytää käsitteitä asioille ja yhteyksille, jotka ovat jo olemassa, mutta joilta ne vielä puuttuvat. *Polemos* -sarjan kirjoissa esitellyt uudet käsitteet saattavat aluksi vaikuttaa epätavallisilta ja jopa yliampuilta. Kuitenkin käsitteet kuten esimerkiksi *prekariaatti*, *palkkatyön kriisi*, *perustulo*, *kognitiivinen kapitalismi*, *työn feminisoituminen*, *huomiotalous*, *ainojen välinen yhteistyö*, *mielivalta ja kognitariaatti* kartoittavat tätä muuttunutta maastoa, jolla jo liikumme. Ne hahmottelevat niitä paradokseja ja tulevia itsestäänselvyyksiä, joilla talouden ja politiikan ilmiöistä tullaan hetken kuluttua puhumaan.

Polemos (kr. sota, taistelu, sopurikko) on luomisen väline. Se on ideoiden ja yhteistyön synnyttäjä, niiden isä ja kuningas, kuten Herakleitos sanoi. Toiset se osoittaa jumaliksi, toiset ihmisiksi, toisista se tekee orjia, toisista vapaita.

Sarjan tuotannosta vastaa tietotyön osuuskunta *General Intellect*. Sarjaa toimittavat Mikko Jakonen ja Akseli Virtanen. Sen ulkoasun ja kannet on suunnitellut taiteilijaryhmä *IC-98*. Sarjan kustantajana toimii LIKE ja julkaisijana Tutkijaliitto.

Polemos-sarjassa on ilmestynyt aiemmin Christian Marazzin *Pääoma ja kieli*, Maurizio Lazzaraton *Kapitalismin vallankumoukset*, Akseli Virtasen *Biopoliittisen talouden kritiikki*, Mikko Jakosen, Jukka Peltokosken ja Akseli Virtasen toimittama *Uuden työn sanakirja*, Paolo Virnon *Väen kielioppi*, Jean Baudrillardin *Terrorismin henki* sekä Franco Berardin *Tietotyö ja prekaari mielentila*.

Sarjassa ilmestyvät seuraavaksi mm. Félix Guattarin *Kolme ekologiaa ja Kaosmoosi*. Sakari Hännisen *Pääoman kieli*. Viisi luentoa *taloudellisesta teologiasta*, Anna Kontulan *Punainen eksodus* ja Bracha Ettingerin *Yhdessä-tuotanto*.

Lisää *Polemos*-sarjan kirjoista, sisällöistä, tekijöistä, kansista, arvosteluista: www.generalintellect.fi